

Ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van de middenschool met overdekte binnenplaats in Vilvoorde

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het ministerieel besluit van 29 januari 2018 tot voorlopige bescherming als monument van de middenschool met overdekte binnenplaats in Vilvoorde;

Gelet op het openbaar onderzoek dat gehouden is van 26 februari tot en met 27 maart 2018 en waarvan de behandeling van het advies van de gemeente is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van de middenschool met overdekte binnenplaats aantoot;

Overwegende dat de middenschool met overdekte binnenplaats als monument architecturale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

In 1878 publiceerde de Parijse stadsarchitect Félix Narjoux (1836-1891) een boek over schoolarchitectuur in België waarin hij stelde dat dit land een na te volgen voorbeeld was voor Frankrijk qua moderne scholenbouw, onder andere verwijzend naar de ruime overheidssubsidie die daar sinds 1873 werden vrijgemaakt. Ook in zijn beschrijving van Belgische scholen concentreerde hij zich op die kenmerken die volgens hem na te volgen waren. Verschillende hiervan zijn aanwezig in de school aan de Van Helmontstraat in Vilvoorde. Wat de locatie betreft, benadrukte Narjoux bijvoorbeeld dat een school in de eerste plaats dichtbij de woningen van de leerlingen diende te zijn, ook al betekende dit dat niet de nodige afstand kon bewaard worden van storende zaken zoals industrie, lawaai en dergelijke. In het Belgische overheidsprogramma van 1874 werd inderdaad niet langer opgenomen dat scholen de omgeving van fabrieken dienden te vermijden (wat wel nog aanwezig was in de richtlijnen van 1852-1854). Deze argumentatie speelde ook een rol bij de uiteindelijke keuze voor de Van Helmontstraat als locatie van deze school. Andere kenmerken die Narjoux aanhaalt en die we ook terugvinden in deze school zijn de centrale overdekte binnenplaats (préau) die een multifunctionele, semipublieke invulling had, en een architecturale vormgeving die gekenmerkt wordt door een combinatie van (vooral) baksteen met blauwe hardsteen en zandsteen, en door een verwijzing naar nationale historische architectuur (in Vlaanderen gekenmerkt door topgevels). Het schoolgebouw heeft met andere woorden een grote representativiteit en herkenbaarheid (door het behoud van zowel gevel als préau). De aanwezigheid van zowel een typische voorgevel als een centrale overdekte binnenplaats verhoogt ook de ensemblewaarde van het complex.

De middenschool in Vilvoorde kan beschouwd worden als een representatief voorbeeld van de scholen die tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw werden opgetrokken met een voorgevel in neo-Vlaamserenaissance-stijl. Kenmerkend is de combinatie van (vooral) rode baksteen met natuursteen, en de toepassing van topgevels met Vredemaneske decoratie zoals obeliskken, voornamelijk in de ingangstravee. De keuze voor deze stijl kaderde in een

romantisch nationalisme en werd aangewakkerd door richtlijnen van de overheid die het gebruik van nationale bouwmaterialen zoals baksteen, arduin, Gobertangesteent en leien oplegden. De stijl symboliseerde daarnaast ook vaak het vrijzinnige en officiële karakter van het openbaar onderwijs. De referentie naar de 16de-eeuwse renaissance werd immers geassocieerd met verzet tegen het paapse (Spaanse) juk, met economische vooruitgang en humanisme. Het seculiere openbaar onderwijs kreeg door deze vormgeving met andere woorden een zekere legitimiteit en eerbiedwaardigheid. In kleinere provinciesteden werd de keuze voor scholen in neo-Vlaamserenaissance-stijl bovendien bepaald door de waarde die de lokale overheid hechtte aan deze gebouwen als burgerlijke monumenten. Dit laatste speelde ook duidelijk bij de middenschool in Vilvoorde, zoals blijkt uit de tegenzin van het stadsbestuur om de monumentale gevels te versoberen, en uit haar aandacht voor de inplanting van het gebouw, aanvankelijk aan het einde van een nieuwe, prestigieuze laan, en nadien in de Van Helmontstraat aan een nieuw (weliswaar onuitgevoerd gebleven) plein. De keuze voor een voorgevel in neo-Vlaamserenaissance-stijl voor deze school was daarenboven waarschijnlijk beïnvloed door een ander beeldbepalend gebouw in de Vilvoordse stationswijk: het station dat opgetrokken werd tussen 1880 en 1883, waarschijnlijk naar ontwerp van Henri Fouquet.

De school is een ontwerp van architect Emile Desmedt, een tot op heden totaal onbekend 19de-eeuws architect met deze school als enige gekende gerealiseerde werk. Toch is hij een interessant figuur omdat hij kanttekeningen plaatst bij de historiografie van de architectuur uit de nieuwste tijd, die nog al te vaak focust op enkele grote namen die passen in het beeld van de architect als individuele, vrije kunstenaar en wegbereider van het modernisme, en dit op twee manieren. Van 1873 tot 1882 was Desmedt als architect werkzaam op het bureau van Hendrik Beyaert, één van de bekendste architecten uit het België van de tweede helft van de 19de eeuw aan wie heel wat iconische gebouwen worden toegeschreven, zoals de Nationale Bank van België in Antwerpen en Brussel. In realiteit ging achter de figuur van Beyaert een heel team van ontwerpers schuil. Tussen 1851 en 1893 had Beyaert niet minder dan 141 medewerkers waarvan heel wat stagiairs maar ook tientallen medewerkers die jaren en zelfs decennia in zijn bureau bleven. Sommige daarvan hadden een technisch ondersteunende rol, anderen werden omschreven als "architectes-concepteurs". Desmedt behoorde duidelijk tot die laatste categorie. Emile Desmedt staat dus symbool voor de ontelbare medewerkers van de bekende namen die tot op heden vrijwel onzichtbaar zijn gebleven in de architectuurhistoriografie. Een tweede belangrijke feit over Emile Desmedt is dat hij van 1883 tot 1887 stadsarchitect was van Vilvoorde. Zo illustreert hij het belang van deze relatief onbekende ambtenaren voor schoolarchitectuur, en dit niet alleen in grotere steden zoals Gent en Antwerpen;

Overwegende dat de middenschool met overdekte binnenplaats als monument historische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De school in de Van Helmontstraat is een getuige van de schoolstrijd, één van de meest fundamentele conflicten in het moderne België. Deze strijd betekende het begin van de verzuiling (de verdeling van de maatschappij in groepen op levensbeschouwelijke of sociaaleconomische basis) die meer dan een eeuw lang het leven in België en Vlaanderen beïnvloedde. Tegelijkertijd herinnert het gebouw aan de uitbouw van het openbaar onderwijs als één van de belangrijkste verwezenlijkingen van de moderne verzorgingsstaat.

Zowel de opdrachtgevers als de ontwerpers en uitvoerders van dit gebouw kunnen gelinkt worden aan het progressief-liberale en sociaal getinte Brusselse milieu uit het laatste kwart van de 19de eeuw. Dit geldt niet alleen voor de opdrachtgevers (het Vilvoordse stadsbestuur en minister Pierre Van Humbeeck) en de ontwerpers – Emile Desmedt kwam zoals gezegd uit het atelier van Hendrik Beyaert die zelf liberaal gemeenteraadslid in Brussel was, en ook **Antoine Trappeniers is in dat milieu te situeren – maar ook voor de uitvoerders. Zo was Arthur Mignot-Delstanche (1838-1903), wiens firma in 1885 verantwoordelijk was voor de plannen voor de verwarming en ventilatie van het schoolgebouw, ook sociaal, cultureel en politiek actief bij de Brusselse liberalen. Hij organiseerde onder andere industriële tentoonstellingen die een belangrijke rol speelden in de popularisering van de neo-Vlaamserenaissance-stijl en streefde naar een bewustwording bij de ambachtslui.**

De school verwijst naar het belang van de stationswijk in Vilvoorde eind 19de eeuw.

Ten slotte verleent het schoolgebouw betekenis aan het gedenkteken in de centrale hal, dat een aangrijpende hulde brengt aan de leerlingen en leerkrachten van de school die slachtoffer werden van de Eerste en Tweede Wereldoorlog,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen definitief beschermd als monument:

de middenschool met overdekte binnenplaats, Van Helmontstraat 6 in Vilvoorde, bekend ten kadaster: Vilvoorde, 2de afdeling, sectie D, perceelnummer 896F29 (deel).

De definitief beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de definitief beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° architecturale waarde;
- 2° historische waarde.

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

- 1° aan de straatzijde bevindt zich een monumentale, vrij symmetrische gevel in neo-Vlaamserenaissance-stijl van dertien traveeën en twee bouwlagen onder een gecombineerde leien bedaking met uitgewerkte dakkapellen. De middelste travee is uitgewerkt als een risaliet, evenals de drie linkse en rechtse traveeën. Typisch is de combinatie van voornamelijk rode baksteen met natuursteen (zandsteen en blauwe hardsteen) voor de sokkel, muurbanden, neggen, topaflijningen en decoratieve elementen, en de afwisseling van een lijstgevel met topgevels (boven de risalieten). Het middenrisaliet wordt verder gemarkeerd door een rechthoekige poort in een zware entablementomlijsting en vermelding "ECLÉ MNE DE L'ÉTAT" op de fries. De drieledige topgevel is gedecoreerd met muurbanden en diamantkoppen, de vermelding "SPQV", twee flankerende Dorische zuilen, een blind wapenschild onder een bekronend driehoekig fronton, obelisk en siertopstukken. De dakkapellen van de zijrisalieten worden ook bekroond door een driehoekig fronton, geflankeerd door voluten en bekroond met een siertopstuk. De algemene dynamiek is eerder horizontaal door een brede band met diamantkoppen tussen de eerste en de tweede bouwlaag en een klassiek hoofdgestel met een verspringende kroonlijst op een tandlijst en - bij de risalieten - blauwhardstenen klossen. Ook de band onder de kroonlijst wordt verlevendigd met natuurstenen diamantkoppen en blauwhardstenen schildjes. De onderzijde van de houten bakgoot is gedecoreerd met lijstwerk en ruitmotieven. Voorts wordt de gevel opengewerkt met eenvoudige rechthoekige vensters op doorgetrokken arduinen lekdrempels en een deur in de linkse travee van het rechtersisaliet;
- 2° de ingangspoort geeft toegang tot een kleine rechthoekige hal (met bewaard lijst- en stucwerk) die op haar beurt uitgaat in de centraal gelegen, overdekte binnenplaats (préau) met aan oost-, noord- en zuidzijden een rondboogarcade met aansluitende gangen en trappen. De oost- en westgevel zijn in de punt opengewerkt met twee rondboogramen. De overdekte binnenplaats heeft een houten overwelling, geritmeerd door dunne gordelbogen op consoltjes en een licht verhoogde nok met trekijzers. De vloer bestaat uit groene en geel-oranje granitotegels in een decoratief patroon. De betonnen trappen naar de eerste verdieping in de noordwestelijke en zuidwestelijke hoek zijn bekleed met granito en hebben een decoratieve, smeedijzeren trapleuning. Centraal onder de noordelijke rondboogarcade staat een witstenen herdenkingsmonument bestaande uit een treurende halffiguur in hoogrelief op een

sokkel met opschrift " UIT LICHTEND OFFERGLOREN IS VRIJHEID ONS HERBOREN". De sokkel is aan de zijkant getekend met "Boschmans R.". Op de kolom rechts van dit beeldhouwwerk zijn gedenkplaten aangebracht voor slachtoffers van de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

Art. 3. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de algemene doelstelling van de bescherming is het behoud van de erfgoedkenmerken en -elementen die de basis vormen voor de erfgoedwaarden. Elke aanpassing of nieuwe functie moet de beschermde erfgoedwaarden, erfgoedkenmerken en -elementen respecteren en ondersteunen. Bewaren gaat daarbij voor vernieuwen. Dit veronderstelt in de eerste plaats vakkundig onderhoud en conserverende ingrepen;
- 2° met betrekking tot het exterieur beoogt de bescherming het behoud van de voorgevel met de - voor de neo-vlaamserenaissance-stijl typische - plasticiteit en materiaalpolychromie. Beeldbepalend voor de gaafheid van de buitenarchitectuur is verder het behoud van het dak, bekleed met donkere leien. Indien het niet-oorspronkelijk schrijnwerk in de voorgevel dient vervangen te worden, is het aangewezen dit te doen naar oorspronkelijk model qua indeling, materiaal en coloriet, voor zover dit wetenschappelijk onderbouwd kan worden. Onder die voorwaarde is het ook wenselijk dat de oorspronkelijke dakkapellen en schouwen aan de straatzijde gereconstrueerd worden;
- 3° de bescherming van het interieur veronderstelt het behoud van de indeling en de waardevolle interieurinrichting van de overdekte binnenplaats met aanpalende inkomhal, gangen en trappen. Het is aangewezen de oorspronkelijke doorlopende beglazing in het dak van deze ruimte te reconstrueren.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigingen van het dakvolume, de dakbedekking, de dakconstructie en gootconstructies;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, oculi, poorten, inclusief de beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
 - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekend gemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;

- 5° graafwerken in functie van het bouwen, verbouwen of heropbouwen van constructies;
- 6° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
- a) het plaatsen of wijzigen van boven- en ondergrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen;
 - c) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen de straal van 30 m rond een vergund of een vergund geacht gebouw;
 - d) het uitvoeren van graafwerken die de stabiliteit van de gebouwen en constructies in gevaar kunnen brengen;
 - e) het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van niet-aard- en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
- 7° het wijzigen van het microrelief;
- 8° voor de volgende handelingen aan het interieur van het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:
- a) het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
 - b) het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
 - c) het uitvoeren van werken die het uitzicht of de indeling van het interieur wijzigen;
 - d) het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
 - e) het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, trappen, wandbekledingen, binnenschrijnwerk, inclusief de lambriseringen, beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie;
 - f) het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontpleisteren van bepleisterde elementen;
 - g) het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige;
 - h) het plaatsen of vernieuwen van technische voorzieningen, zoals verwarming, klimaatregeling, elektrische installatie, geluidsinstallatie, sanitair, liften en beveiligingsinstallaties, met uitzondering van de installaties waarvoor geen destructieve ingrepen moeten gebeuren en/of die geen storende visuele impact hebben op het waardevolle interieur.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel, **25 APR. 2018**

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS